

Bjørg Skjøtskift

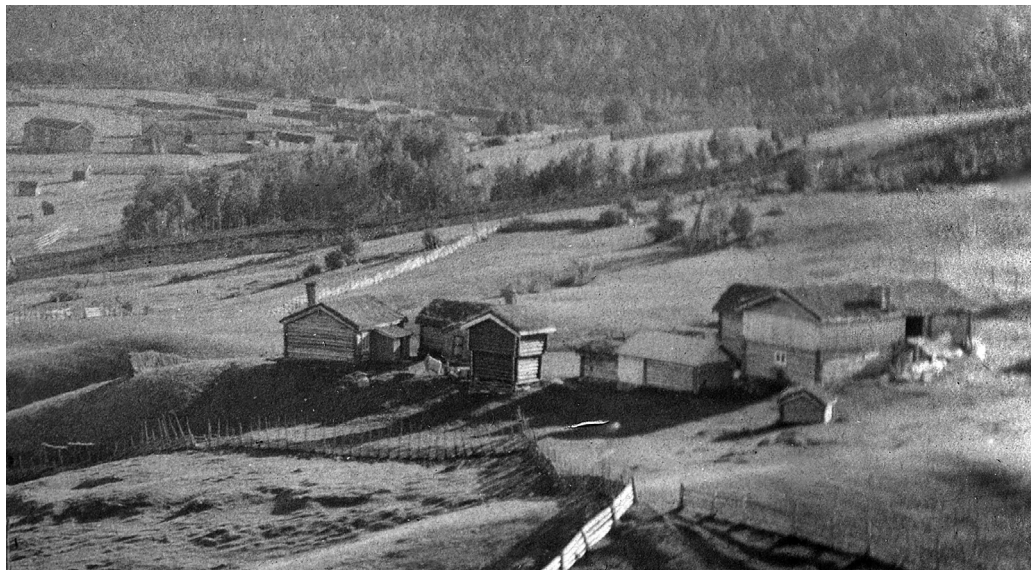
Morfars dagbok

Om å være døv i Tynset for hundre år sia

Innerst i mors klesskap lå det en bunke med gamle kladdebøker. Jeg visste at det var morfar Embret sine dagbøker fra ei svunnen tid, men kikket aldri i dem. Mor tok av og til fram ei av dem og leste litt, for hun savnet foreldrene sine. Ellers lå de urørte fram til jeg ble pensjonist og fant ut at jeg ville lese dem systematisk. Det jeg visste om morfar fra før, var det jeg sjøl husket av ham, og det som mor hadde fortalt fra oppveksten sin. Nå fikk jeg et nytt bilde av en ung mann med et nokså alvorlig handikap, og om hvordan han, familien og samfunnet rundt håndterte dette. Mor-

fars gamle kladdebøker er hovedkilden til denne artikkelen, ellers bygger den på muntlige overleveringer, egne minner, samt litt fakta fra bygdebøker, andre lokale bøker og fagbøker. Det er ingen fortelling om hvor ille alt var i gamle dager. Det er heller en beretning om et ordnet bygdesamfunn der folk visste at de skulle ta vare på hverandre.

Morfar het **Embret Embretson Lunåshaug**. Han var født 13. mars 1896 som eldste barn av Embret Lunåshaug og Beret, født Myrvang, på garden Lonåshaugen i Lonåsen. Han hadde to yngre søsken,

Lonåshaugen slik garden var da Embret vokste opp. Bildet er tatt rundt 1910.

Einar født i 1901 og Kjersti (eller Kirsti) født i 1906. Farmor Kirsti Pedersdatter bodde også på garden. Lonåshaugen var en gammel, men ikke så stor gard. Det var velstand der på 1700-tallet, men på 1800-tallet ble garden delt et par ganger, siste gang som følge av arveoppgjør. I Embrets levetid ga den ressurser som var til å leve av for den lille familien, men ikke så mye mer. Embrets foreldre var arbeidsomme og snille. Lonåsstua i museumsparken på Tynset kommer fra denne garden.

Vi vet ikke helt når Embret mistet hørselen, men det skyldtes komplikasjoner etter en barnesykdom, sannsynligvis skarlagensfeber. Han ble helt døv. Kanskje var han så mye som 5, 6 eller 7 år da det skjedde. Hans gode orienteringsevne, språk og språkforståelse tyder på at han var såpass gammel. I 1904, da han var 8 år gammel, ble han sendt til Trondheim for å gå på døveskole. Hvordan det var for mor og far å sende den døve gutten sin så langt av sted til helt fremmede folk, kan vi bare tenke oss. Kanskje fulgte far ham dit, eller han ble hentet av en ansatt på skolen. Fra tidlig på 1900-tallet ble det vanlig at barna fikk komme hjem til jul, så trolig var Embret hjemme i Lonåsen to ganger i året. Rørosbanen gjorde reisen overkommelig. Det hadde vært døveskole i Trondheim siden 1825, og rundt århundreskiftet var det to skoler der, Trondheim offentlige skole for døve og Gløshaugen døveskole. Sistnevnte var opprettet i 1882, og det var der Embret gikk. At det var to skoler, skyldtes faglig uenighet. Gløshaugen var først en privat skole (senere offentlig) som la vekt på en nyere metode med tale og munnnavlesing, i motsetning til den offentlige skolen som la hovedvekten på gamle metoder med håndalfabet og tegnspråk. Abnormskoleloven kom i 1881, og med den skoleplikt for

døve. Hensikten var å sikre at også funksjonshemmede barn fikk undervisning etter folkeskolens mål. Det var et mål å hjelpe elevene ut i arbeidslivet og bidra til at de kunne konfirmeres. Hvorfor Gløshaugen ble valgt for Embret, vet vi ikke. Men det vi vet, var at han hadde gode og lærerike år i Trondheim. Han snakket med stolthet om de 8 årene han bodde der. Han ble en mester i å forstå folk ved å lese på munnen, og han fikk øvelse i å snakke.

Embret 8 år, fotografert i Trondheim da han gikk på døveskolen der.

Men tegnspråk lærte han seg også, og det var like viktig, for det hjalp ham til å bygge seg et nettverk av døve venner rundt omkring. Han fikk yrkesutdanning i skredderfaget og han ble konfirmert i Baklandet kirke i 1912.

Da Embret begynte å skrive dagbok i

1915, bodde han på Neby i Tynset. Bortsett fra kortere opphold skrev han et lite notat nesten hver eneste dag fram til 1929. Han både starter og avslutter dagboka uten å gi noen spesiell begrunnelse. Han forteller om stort og smått i hverdagen, hva han driver med, hvem han treffer, og mye om vær og føre. Han gir svært sjelden karakteristikk av folk, klager nesten aldri og forklarer lite, så det han noterte var nok ikke ment for andre enn han sjøl.

Læretida

Fra oktober 1913 hadde Embret lærlingeplass hos skredder Pernelius Hagen i et lite hus på Neby. Han bodde hos denne familien, hadde ei lita lønn ved siden av kost og losji. Det er tydelig at han fant seg godt til rette, for han var der hele læretida, fram til jul i 1917. At han fikk plass der, var neppe tilfeldig, for Hagens avdøde kone Karen Marta Aakerøien var en slektning med tette bånd til Lonåshaugen. Han holdt hus sammen med Hagen (som alltid blir omtalt med etternavn), sønnen Noralf, læregutten Olaf Kveberg fra Avdal og ei tjenestejente som het Marit Fossen. På verkstedet utførte han all slags arbeid. Det var mest herreklær, og de sydde dresser, frakker, busseruller og mye arbeidsklær. Det var vanlig at de dampet penklærne for folk. I 1916 giftet Hagen seg på nytt og fikk etter hvert flere barn. Disse årene må ha vært stabile og trygge for unge Embret. Det var nok arbeid, og noen kvelder fikk han jobbe litt ekstra for egen regning. Årene i Trondheim hadde sikkert gjort ham litt urban, for hvem andre enn han var det som gikk en spasertur hver kveld? Han møtte opp på fotballkamper, hopprenn og langrenn, og han gikk mye på kino. For ham var det helt perfekt med stumfilmer med litt teksting. Han gikk mye og langt på ski, både på tur

Embret var en habil skiløper, dette bildet er tatt av svigersønn Rolf på 1950-tallet.

og av nødvendige grunner. Han gikk skiturer til Tufftehaugen (Skistua) og en gang traff han en bekjent som inviterte til setertur på Gammelvangan. Fin dag! Hos Hagen hjalp han til med forefallende arbeid, stablet og bar inn ved, fyrte og måket snø. Han var med og dro opp en hest som var gått i brønnen hos Peer Tangen, og han hjalp til med å få opp en tung stige på Eggen skole, for der skulle det legges inn elektrisk lys. Han sjauet og bar benker til ungdomshuset Fram da Hagen skulle gifte seg. Krigsårene var magre, og han forteller at de måtte få lagt inn flere elektriske lamper fordi lampeolje var «*satt på rasjon*».

Mangel på hørsel ga klare begrensninger. Til kirka gikk han gjerne hvis det var noe å se på, f. eks konfirmasjoner, ellers sjelden. Han var ikke ofte med på fester

eller samlinger med mye folk. Han var aldri med på foredrag eller teater, men forteller om andre som deltar. Men han gikk mye på besøk og var ikke redd for å ta kontakt med folk. Han nevner sjelden at manglende hørsel gir problemer med kommunikasjon. Mye lå til rette for at han bare skulle bli tilskuer, men det skjedde ikke. Han valgte ut ting han hadde utbytte av og deltok der han kunne.

I denne tida var det noen familier Embret følte seg knyttet til. Beret og Johan Moan på Moangjelten var høyt prioritert, dit kunne han gå både en og to ganger i uka. Beret var morens søskenbarn og gudmoren hans, og Johan som kom fra Nordland, jobbet som montør og la inn elektrisitet rundt om i bygda. *De er så snille og hyggelige*, skriver han. Og Johan tok seg tid til ordentlige samtaler med ham, for det kunne være litt omstendelig. Barna i familien var yngre enn Embret, men de hadde god kontakt. Han forteller at han hjelper Halvdan med å sette opp rypesnarer.

På Aaen nedre var han også svært ofte. Morbroren Tore Aaen fra Lonåsen hadde vokst opp på Aaen og hadde kjøpt garden. Han hadde stor familie, var aktiv politiker og satt flere år på Stortinget. Han hadde overlatt garden til datter og svigersønn, Magna og Ola Meyer Øien som også hadde flere barn. Der var døra alltid åpen og Embret la ofte søndagsturen dit.

Faren til Embret hadde to søskenbarn som het Embret (f. 1847) og Erik Oleson Haugen (f. 1853). De ble foreldreløse som barn og vokste opp på Lonåshaugen hos tante og onkel. Embret Oleson kjøpte tidlig garden Åkerøyen, var gift med Johanna Hansæl og disse to var gudforeldre og gode støttespillere for Embret. Broren Erik var enslig, og han livnærte seg med småhåndtverk og gardsarbeid rundt i bygda.

Han var alltid regnet med av fosterfamilien på Lonåshaugen. Tross stor aldersforskjell, var han og «vår» Embret gode venner. På sine gamle dager fikk Erik kjøpt den lille plassen Mosenget på Telneset. Embret forteller at en gang han hadde behov for å overnatte hos Erik, overlot Erik senga si til ham, mens han sjøl ordnet seg et leie på golvet. Når Erik kom på stasjonen for å selge sine soplimer, kunne de ta en kopp kaffe på Kaffestua eller hos Stamnes. Da Embret var etablert i eget hjem, kom Erik med ved til ham.

På Neby ble Embret godt kjent med de nærmeste naboene, familien Østby. Det kom til god nytte senere i livet. Far i huset, Embret Østby som hadde vært kirkesanger og klokker, hadde mange barn, så det var mange å prate med og lett å stikke innom. Ikke minst fikk han låne bøker hos dem.

Hjemme i Lonåsen

Lonåshaugen betydde aller mest for Embret, for det var hjemme. Dit dro han så ofte han kunne, i helger, alle høytider og når han hadde sommerferie. Om det ikke bød seg noen skyss, gikk han til fots hjem. Det tok 2 ½ time, litt mindre om han gikk på ski. Der kunne han kvile ut og være seg sjøl. Han, broren Einar og andre ungdommer dro og badet eller på fisketur om sommeren. De fisket mest i elvene, så trolig var det med stang, og de kunne komme hjem med både 20 og 50 fisker. Han hjalp til om det trengtes, noen ganger i fjøset, og hele sommeren i vinna. Han kjente navnet på hvert jorde rundt garden, hvert slåtteng og hver løe i Magnildalen. Han slo med lå og hadde full oversikt over hvor mange lass høy de kjørte inn. Sommeren 1917 tok de ned vinterstua, satte den opp igjen og bygde på en ny del. Blant annet ble det to

loft i det nye huset, og vegger ble malt, trolig for første gang. Embret var med på mye av byggeprosessen og hadde god innsikt i gangen i alt.

Ellers kjente han alle som bodde i grenda og det var mange å se innom. Enklest var det å stikke en tur til naboen i Oppistu Lonås. Der bodde de voksne søsknene Sigrid og Hans og moren deres. Der kunne han bare være, eller de spilte kort og ludo. Broren Einar var tenåring da Embret var skredderlærling, og full arbeidskar på garden. Han var også en ivrig jeger, skjøt mye småvilt, ryper og storfugl. Alt dette ble solgt til Lunstøeng-butikken ved stasjonen. Ikke en eneste gang forteller Embret om en bedre viltmiddag hjemme, så hver krone de kunne tjene, betydde noe. I 1918 arbeidet Einar et halvår hos Ola Meyer Øyen på Aaen nedre. Den sommeren var det far og Embret som gjorde både våronna og hele slåttonna på Lonåshaugen, sjølsagt med hjelp av mor og veslesøster Kjersti. Noen ekstra onnehjelp hadde de aldri. Dette var ei slitsom tid på året, og det var mye som stod på spill når de skulle berge tørt høy i hus mellom regnskurene. Da de var ferdige hjemme, var det å dra til Magnilldalen å slå slåttengene de hadde. Og helt til slutt, senhøstes i snøskurer, dro de til fjells og tok mose. Om Embret noen gang tenkte på å bruke odelsretten sin og få overta garden, vet vi ikke. Han sier aldri noe om det, men han viser derimot stor interesse for skredderfaget. Så kanskje var det opplagt for dem alle at det var Einar som skulle bli gardbruker.

Trondheimstur

En av de største opplevelsene disse årene må ha vært da det 12. januar i 1917 kom brev fra den døde kameraten Johan Einarssen om forestående juletreffest i døvefor-

eningen i Trondheim. Embret tente straks på ideen! «*I morgen vil jeg gå hjem for at tale med mor og far om tur til Trondhjem*», skriver han. Mor og far støttet ideen om bytur. Trolig hadde ikke Embret vært i Trondheim siden han sluttet på døveskolen i 1912. Han gikk tilbake til Neby, skrev brev til venner om at han kom, gikk til banken, tok ut 30 kroner og fikk låne koffert av Erik Haugen. Han reiste med toget den 19. januar og fikk losji hos verten til Johan. I byen brukte han tida godt. Juletreffesten for døve var mer enn vellykket. Han traff mange gamle venner og kjente og det var «riktig morsomt!» Han kom ikke hjem til losjiet før kl 3 om natta. Dagen etter var det søndag og han tilbrakte en hyggelig og morsom dag i døvstummeferien. Videre besøkte han sine gamle lærerinner, frøknene Kindseth og Wexelsen. Han hadde time hos øyelege og fikk ordnet med nye briller. Mandag gikk han til Gløshaugen døveskole og overvar undervisningen med sin gamle lærerinne og fikk hilst på gamle kjente. Så gikk han til verkstedet på Gløshaugen og så på håndverket. Tirsdag reiste han hjem med Rørosbanen kl ½ 8 og var på Tynset kl ½ 3, fornøyd og mett av inntrykk. De nærmeste dagene skrev han ned alt han hadde opplevd og sendte det med faren som var innom, «*så alle hjemme kunne få lese om min Trondhjemstur*».

Forberedelser og etablering

Julekvelden i 1917 flyttet Embret fra Neby og hjem til Lonåsen. Læretida var over, han var utlært skredder og nå skulle han klare seg sjøl. Einar kom med hest og slede og fraktet eiendelene hans. Allerede i juli hadde han begynt å forberede seg. Da skrev han til Understøttelsesforeningen for døve i Trondheim, vedlagt attest fra Hagen, og søkte om bidrag til symaskin. 7.

september kom det svar, og han fikk innvilget 150 kroner som han hadde søkt om. Videre søkte han om støtte fra Aakranns legat og skrev etter brosjyrer på symaskiner. I slutten av november bestemte han seg, tok ut alt han hadde i banken, gikk på postkontoret, sendte penger og bestilte en Gritzner skreddermaskin hos Ole P. Pedersen på Hamar. Den kom med toget etter få dager.

Den 19. november skrev han brev og søkte om plass ved C. Moesgaards tilskjærerakademi i Kristiania. Han ville lære mer om å forme mønster. Svaret om tildelt plass ved et tre ukers kurs i januar kom etter fire dager! Men hvor skulle han bo i byen? Han tok seg en tur til Aaen og kusina Magna. Det er ingen tvil om hva han fikk anbefalt der, for samme kvelden satte han seg ned og skrev brev til morbror Tore Aaen som da satt på Stortinget og bodde i Oslo. Tre dager senere fikk han svar om at han var velkommen til å bo hos dem. Alt ordnet seg, så nå kunne han feire jul hjemme på Lonåshaugen. Der var det nye huset tatt i bruk og stua var blitt riktig fin. De utvekslet julegaver og hadde en hyggelig julekveld. Utover jula fikk de besøk, gikk på besøk, Einar gikk på fest på nabogarden, de rente på ski og sagde ved.

Kristiania

Natt til 7. januar 1918 dro far og Embret med hest og slede til stasjonen. Det var ei drøy mil og 20 kuldegrader, og de var ute i god tid for å rekke toget. Det var avtalt følge med nabogutten Asbjørn Lunaas som gikk på underoffiserskole i Kristiania. (Han ble senere lærer på Kvikne.) Asbjørn var et solid følge, og da de kom fram, hjalp han til med å finne Wessels gate 5 der familien Aaen bodde. Han var med helt til døra ble åpnet i 4. etasje og Embret sikkert var iva-

retatt. Det ble innholdsrike dager i hovedstaden. Morbroren fulgte ham til tilskjærerakademiet, og Embret forteller at han betalte kurset på forskudd før han straks var i gang med å lære tilskjæring på en trøye. «*Det er morsomt og ikke så vanskelig*», skriver han. Allerede klokka tre var han ferdig for dagen, og det første han gjorde om ettermiddagen var å skrive brev hjem for å fortelle at alt hadde gått bra så langt. Den av husets døtre som Embret kjente best, var Arnhild (f. 1895). Hun ble senere utdannet fysioterapeut og jobbet i 22 år som gymnastikklærer ved Skådalen skole for døve. Kanskje var det vennskapet med Embret som vakte den interessen? De to hadde brevvekslet lenge og nå var det hun som viste ham rundt i byen. Hun fulgte ham til døveskolen og til døvstumforeningen i Svend Bruns gate 7, der han straks fikk kontakt med andre døve. Senere gikk han alene dit flere ganger. Han ble med på gudstjeneste i De døves kirke, men var litt skuffet, for han så ikke så godt og fikk ikke med seg alt presten sa, selv om han preket både med tale og tegn. «*Jeg forstod ham meget bedre den gang han holdt barnegudstjeneste på døveskolen i Trondhjem*», kommenterer han. Morbroren tok ham med til Stortinget der han fikk se at det 67. ordentlige Storting ble stadfestet. De gikk til historisk museum og så på oldsaker. Der utenfor i et skur stod Osebergskipet! En annen dag tok de sporvognen til Tøyen og besøkte zoologisk museum. En av de største opplevelsene var da morbror og kona Mali tok ham med til kinematografen og de så den kjente filmen om Jesus Kristus. «*Interessant, gripende og skjønt*», beskriver han. Innimellom kurs og aktiviteter skaffet han seg en liten jobb ved skredderverkstedet Rypdal i Pilestredet. Dessverre var det litt lite å gjøre der, så det ble ikke så mange timer, men i

stedet fikk han jo oppleve mer av byen. Sammen med Arnhild tok han banen opp til Holmenkollen og så på hoppbakken, men noen skitur ble det ikke pga dårlig føre. I ledige stunder hjalp han Mali med praktiske ting, rullet tøy, hogg ved og bar den opp alle trappene. Morbroren fulgte ham rundt i forretninger der han fikk kjøpt forskjellig utstyr og verktøy til sin nye skredderpraksis, blant annet pressejern. Det ble så mye at de måtte bestille visergutt for å få kista brakt ned til Østbanen da han skulle reise.

Han reiste fra Kristiania med toget den 1. februar kl 8.35 og var på Tynset om kvelden kl 11.22. Faren ventet ham på stasjonen og de fikk seg litt mat og kaffe. «*Så reiste vi hjem, far og jeg, og kom hjem kl 3 i natt.*»

Far

Embret sin far fortjener sin egen omtale. Han het også Embret Embretson og var født i 1870. Faren hans igjen hadde flyttet til Ibestad i Troms som ung, men kom hjem da både broren og kona døde. Han giftet seg med Kirsti Pedersdatter, overtok garden og ansvaret for de to foreldreløse barna, Embret og Erik. Sjøl fikk de to døtre som døde som småbarn, og noen år senere fikk de Embret, altså far til «vår» Embret. Da var fosterbarna blitt store, og han vokste opp som enebarn. Gjennom sin egen historie må han ha lært hva tap, ansvar og omsorg er. Sjøl om «vår» Embret bodde det meste av livet utafør hjemgarden, virker det som om faren alltid var til stede. Var det et behov, var han der. Han ga stadig en håndstrekning, var medhjelper og rådgiver. Å ta en tur fra Lonåsen var aldri noe problem, enten det var sommer eller vinter, dag eller natt. Far kjørte hest, sykla, gikk på ski eller til fots. Han var en allsidig håndverker. Han sydde skinnfeller,

slaktet, var skomaker, klipte hår, laftet, snekret og var gardbruker. Han kunne være hos slektninger på Åkerøyen eller på Leet på Fåset i dagevis når de trengte litt hjelp. Han gikk på regnskapsførerkurs og han satt i herredsstyret for Venstre. Han var gjerne innom hos den døve sønnen sin i sentrum både to og tre ganger i uka, noe som ble satt stor pris på. «*Far var hit i dag og kjøpte et par brune sko til meg. En snill og omsorgsfull far. Jeg tror at jeg aldri kan få takket ham nok for det gode jeg fikk av ham,*» skrev Embret i 1915.

Ung omreisende skredder

Allerede 2. februar i 1918 var Embret og faren i gang med flere forberedelser til skreddervirksomheten. Far snekret pressekloss og begynte på en pressehest om ettermiddagen. Sjøl gikk Embret til en nabo og bestilte en skredderlinjal. Senere ble det behov for koffert til symaskina, og den laget søskenbarnet Gunnar på Myrvangen. Far satte på beslag og malte den, og så gikk Embret til posthuset i Lonåsen og hengte opp en plakat «*med bekjentgjørelse at jeg åpner min egen forretning*». Som en oppmuntring kom det litt penger fra Aakranns legat, men han sier ikke hvor mye. Så startet han forretningen sin med å sy en dress med vest til far og en sportsdress til Einar. Utover vinteren fikk han en del oppdrag, men skjønnte fort at kundekretsen var for liten. I mars flyttet han derfor til Fåset og begynte en praksis som omreisende skredder. Han tok først inn hos Tore og Beret Leet med alt sitt utstyr. Det ble basen. De tilhørte nærmeste familie og det hadde alltid vært mye samarbeid og tett kontakt. Tore var søskenbarn med Embrets mor og Beret søskenbarn med faren. Alt tyder på at Embret var velkommen, for de gjorde mye for at han skulle trives. Han var alltid

med når noe skjedde, enten det var besøk, dugnader eller noen form for samlinger. Blant annet var han med Tore og Beret med mat til husets gutter som drev med fløting i Fåa, og det var artig å se på. Han hadde avtale om klesvask på Leet så lenge han drev i grenda, og de tok imot posten hans.

Embret hadde mye slekt på Fåset, så det var nok en god grunn til at det stadig kom nye invitasjoner og bestillinger. Det kommende året flyttet han fra gard til gard på Fåset, Auma og i Fådalen og ble på hvert sted så lenge han hadde noe å sy. Han var på Øien, Krokseng, Strømseng og helt ned til Strømsøyen. Hos Graneng var han på setra på Vesleåsen i to uker og sydde. I Fådalen hadde han noen dager på nesten alle gardar. Han hadde nok å gjøre, sydde arbeidsklær, barneklær, frakker og dressar, men ikke så mye kvinneklær. Han må ha vært trygg og effektiv med det han gjorde. Han tok mål, klippte, tråklet sammen, prøvde èn gang, justerte litt og sydde plagget ferdig. Han nevner svært sjelden at han måtte gjøre noe om igjen eller at kunder ikke var fornøyd. Han fikk kost og losji der han kom, og husets folk, gjerne barna, hjalp ham med hesteskyss for symaskin og annet utstyr. Mange steder der han kom, tok de ham med på fjellturer og seterturer. En spesiell opplevelse var da Kristoffer Gjelten tok ham med oppi Bratthøa og besøkte taubanestasjonen. De fikk kaffe hos familien som bodde der, og han kunne se helt til Lonåsen! Fra Fåset tok han en skitur til Havern og så på premiehopprenn, men det var sur vind, så han dro tilbake før det var slutt. Tore Leet fulgte ham på besøk til ei døv kvinne som het Anne Hindal. Hun var godt voksen, men de fant tonen og holdt kontakten i mange år. Om kvelden skrev han brev til døveprest Olaf Tormodsæter og fortalte om besøket.

Anne Hindal på Fåset var født i 1878 og døde i 1961. Else Signy H. Kletvang husker henne godt. Anne var søster til morfaren hennes, bodde hjemme på garden det meste av livet, hjalp til i arbeidet og passet Else Signy da hun var lita. Hun var ei snill dame og familien var veldig glad i henne. Else Signys mor lærte seg litt tegnspråk, så de kommuniserte godt. Men Anne snakket med litt uforståelige lyder og av andre ble hun oppfattet som rar. Hun ble litt mobbet. Den verste episoden var da Anne brakk armen og de måtte ta henne til sjukehuset. Da var det legen som gjorde narr av henne, og det gjorde veldig vondt, mintes Else Signys mor. Anne ble døv pga hjernehinnebetennelse. Hun gikk på døveskole på Hamar fra 1886.

I juni 1918 hadde Embret tjent så bra at en drøm kunne gå i oppfyllelse. Under tvil, og med litt hjelp hjemmefra, bestilte han seg sykkel! «*Har bestilt sykkel til meg selv ved agenten her, men angrer dog litt, for jeg tenker at pengene skulle brukes til bedre formål...*» Men sykkel ble det, og med den noen bekymringer, men aller mest glede. Han brukte sykkel som transportmiddel resten av livet. Veiene var elendige, dekk punkterte og kjeda løsnet, men han lærte seg fort å fikse det. Og det åpnet seg en ny verden. Nå gikk det raskere å ta en tur hjem til Lonåsen, og etter hvert syklet han rundt i bygda og gjorde seg kjent. Senere i livet syklet han til døve venner langt utafor egen bygd, og han syklet helt til Trondheim.

Spanskesyka herjet i Tynset i 1918. Embret og hans nærmeste var ikke mye berørt, men skredder Hagens eldste sønn Noralf døde om høsten, bare 18 år gammel. Det gikk inn på Embret. Han bodde hos Strømsøyen på Auma da, men klarte å ordne med transport, klær og blomster så

han kunne gå i begravelsen. Få uker etterpå tok han en ny tur til Tynset og besøkte Hagen.

Jobb i sentrum

Da oppdragene i Fådalen gikk mot slutten våren 1919, åpnet det seg en ny mulighet. Hans gamle venner på Neby, familien Østby hadde gitt opp butikkdirifta der og sønnen Morten Østby hadde etablert seg ved stasjonen. Han var gift med Thea Bjørnstad fra Trondheim og hun drev moteforretning med skreddervirksomhet i Holmengarden. Der fikk Embret tilbud om jobb, kost og losji. Han takket ja, flyttet dit og begynte i april. Det så lyst ut, og det var nok arbeid. Men et eller annet skurret, og allerede i juni sa han opp. Hva han funderte på, får vi ikke vite, men han ombestemte seg fort og trakk oppsigelsen.

Så fikk han tilbud om å leie et rom, dvs kost og losji på Kuskmoen, halvannen kilometer fra sentrum og flyttet dit. *«Jeg har jo godt av å gå den turen til arbeidet»*, mente han. På Kuskmoen ble han boende i 2 år og kom godt ut av det med familien der. Nå kom han nærmere Aaen og Aakerøien, og dit gikk han på besøk. Hvordan det var å få besøk av en døv ung mann som ble noen timer, og av og til natta over, kan en jo lure på. Føltet det som et heft og en belastning? Det var ikke bare å skravle i vei, og det var knapt noen som kunne tegnspråk. Men de kjente hverandre godt, og folk tok seg tid på en annen måte enn vi gjør i dag. Embrets evne til å snakke og lese på munnen må ha vært en stor ressurs. At slekt og venner må ha hatt en aksept og satte pris på ham, får vi bekreftet senere. Bare en eneste gang nevner Embret problemer med kommunikasjon. Han hadde syklet seg en tur oppi Brekka og satt på en sten ved en bekk. Da kom det ei middels gammel kone

med to barnebarn som stoppet og pratet med ham. *«Vi forsøkte å snakke litt og forstod en del»*, skriver han.

I arbeidet hos Bjørnstad-Østby gikk det bedre og bedre etter at han flyttet til Kuskmoen. Også våren 1920 sa han opp jobben hos dem, men forteller ikke om planene sine. Han angret igjen og trakk oppsigelsen etter få dager. *«Det blir ikke noe av at jeg slutter hos Bjørnstad-Østby, for jeg gruer for å reise bort av flere grunner, bl.a. at jeg liker familien Østby så svært godt, og så synes jeg at det blir for tungt å reise bort fra dem.»* Thea og Morten ba ham ofte på søndagsmiddag og kveldsmat, han feiret to julekvelder sammen med dem, og Thea og ungene reiste til Lonåsen på besøk til Embrets foreldre. Han ble godt kjent med ungene som var fra 10 år og nedover, var med dem på turer til setra på Gammelvangen, og de dro på fisketurer. Morten ga ham fribilletter til kinoen, noe han virkelig satte pris på. Han forteller at Thea og Morten hadde motorsykel, så mens Embret og ungene syklet til setra, kom sjølfolka kjørende. Det var så bra med arbeid i forretningen at de ofte tok inn elever. Sjøl fikk Embret ansvar for flere unge jenter som skulle lære å sy. En gang ble han permittert fordi de hadde fått beskjed om at strømmen skulle bli borte i 8 dager. Da tok han en tur til Fåset og ble med unge Knut Leet på setra ved Mjovatnet. De besøkte Knuts søster Magna, de gikk fjelltur og han fiska. Et par av dagene fikk han bare 10 ørreter og var ikke fornøyd, men så fikk han 40, deriblant den største han noen gang hadde fått! Stor stolthet!

I 1921 hadde Østby investert i bensinpumpe, og Embret fikk seg hybel ved Torvet igjen, nå i Hektoenhuset. Måltidene fikk han hos familien Østby. Jeg har bensinvakt, forteller han av og til på søndager.

En ny tur til Trondheim i januar 1920 med juletreffest og besøk hos gamle venner og lærere i døvemiljøet var en fin opptur.

Men på denne tida begynte det å butte litt for Embret. Forretningen hos Bjørnstad-Østby gikk ikke så godt på slutten av 1921, og tidlig på vinteren 1922 klarte de ikke lenger gi ham så gode betingelser. Det var lite å gjøre på verkstedet og dager uten noe å sy. Han skriver om dårlige tider, at det er lite arbeid de fleste steder og at arbeidsledigheten er verre enn i fjor. Han begynte å holde tørrmaten sjøl, og fikk kun betalt for hvert enkelt oppdrag han hadde. Sjø om Embret ikke var helt arbeidsløs, hadde han *«ikke hatt så lite arbeid som i denne tid»*. Østby fristilte ham fra oppsigelsestid, og i april var det slutt der. Einar kom og kjørte sakene hans, møbler fra hybelen, symaskina og verktøyet hjem til Lonåsen.

Ensomt

I årene som enslig på Tynset hadde han sine tunge stunder. Usikkerhet med arbeid og inntekt var én ting. Å være alene og døv var en annen. *«Å være døv er tungt og jeg må ofte føle formegen taushet og ensomhet»*, sier han. Han fant trøst og var tillitsfull i sin kristne tro, og sier at sjøl om han har vært plaget av mange triste tanker og bekymringer, så er han trygg på Guds faderlige omsorg for ham. Ved nyttårsleite i 1920 *«føler han en takk til Gud for det gamle året»*. Kjærlighetssorg hadde han også en periode, og i mai 1920 forteller han at den vart nesten et år. *«Hvor lenge vil den vare..?»* spør han. Men så har han brukt viskelær, og noe mer får vi ikke vite.. Noen dager senere grunnet han litt på temaet og har kommet fram til at den sanne kjærligheten dannes gjennom kamp og vanskeligheter, og ikke ved å søke sitt eget. Men for ham er det *«tungt å komme hjem om kvelden etter*

strevsomt arbeid, uten å møte et vennlig smil og en kjærlig hånd. Jeg savner selskap og litt underholdning om koeldene».

Embret resignerte ikke og ga aldri opp. Han brukte ledige dager på hobbyer, og han gikk på besøk. Han lånte bøker, leste mye, tegnet og arbeidet med løvsag. I desember 1920 skriver han: *«I kveld har jeg fullført julegaven til mor. Det er en løvsag-arbeidet kuro og det har kostet meg meget arbeid, men det gjør ingen ting med strevet, når det gjelder å glede og takke mor for hennes strev mot meg.»* Han var like glad i mor som han var i far.

I 1922 ble planen å starte egen skredderforretning. Men fortsatt syntes han at han manglet en del utstyr, så han satte seg på toget til Kristiania. Denne gangen var ikke reisen så planlagt som sist. Han hadde tenkt å ta inn på hotell, men fant ikke noe ledig, så han strammet seg opp og ringte på hos morbror Aaen. Der var han selvfølgelig velkommen. Han fikk bestilt utstyr og noen stoffer, besøkte Døvekirken og prest Conrad Bonnevie Svendsen, og morbroren tok ham med til Kunstindustrimuseet. Altså en fin og nyttig tur! Vel hjemme igjen hadde han fått leie noen rom på garden Fossen øverst i Tunndalen, og der innredet han verksted og en liten bolig. Far og Einar hjalp ham med å få alt på plass, og snart kom varene fra byen. Esten og Dorthea Fossen var venner av foreldrene og han hadde det godt der. Men kundene uteble. Det var ganske usentralt, dårlige tider og dessuten måtte han stadig vente lenge på stoffer han hadde bestilt. Han skjønte fort at der kunne han ikke bli. Etter et tips syklet han til Kvikne og så på noen ledige rom, men dette ordnet seg ikke. Han ga seg ikke, og nå dro han til stasjonen og oppsøkte Simen Aakrann som eide Karls garden midt i sentrum. Der ble det full klaff, han fikk

leie hele loftsetasjen og slo til. Der var det kjøkken, stue, soverom og plass nok til verksted. Han flyttet inn september 1922. Far og Einar stilte nok en gang med hest og vogn og kjørte flyttelass. Men for første gang var det et leieforhold uten mat og stell av hus. Og det er ikke noe som tyder på Embret hadde særlig erfaring med å lage mat.

Så kom Gina

Allerede i september 1921 hadde Embret blitt litt kjent med ei døv dame i Brydalen. Den unge døvepresten Conrad Bonnevie Svendsen var kommet til Tynset, og Embret møtte ham til ei hyggelig stund på Bjørnsmoen gjestgiveri. Om ettermiddagen ordnet det seg med bilskyss så de kunne reise til Brydalen for å hilse på Gina Bakken. Hun var ikke hjemme, hun var på setra i Aumdalen, men det var ingen hindring. Ginas bror Ole fulgte dem opp den lange, bratte lia og der traff de henne. Hvordan besøket forløp, sier ikke Embret noe om, bortsett fra at presten holdt en aftenandakt. Og turen ned igjen *«i mørke var meget slem, for på stien var det mange og store stener, kvister og meget blødt, så vi ranglet nedover i mørket på den ujevne stien, dog nådde vi frem til bilen som hadde ventet så lenge. Vi kom tilbake kl ½ 1 og sjåføren var Embret Holmen.»*

Det var altså et slitsomt første møte, men det skremte ikke Embret, og han glemte ikke. Høsten gikk, og i januar tok han skiene fatt og gikk til Brydalen. Turen tok tre timer og det var dårlig vær, men han traff Gina hjemme. Utover i 1922 ble det flere turer dit, noen temmelig strevsomme, på ski, sykkel eller til fots. En eneste gang skriver Embret at det dreide seg om et stevnemøte, og at det var hyggelig.

Hvem var Gina? Hun var født i 1886 og

altså 10 år eldre enn Embret. Hun vokste opp på det vesle nybruket Skindbakken, i dagligtale Bakken. Bruket var utlagt fra faren Ingvalds hjemgard Brydalsegga. Mora Eli Fugl var vokst opp på Drevsjø og senere på Unset. Gina var nr. 4 av 11 søsken, og det var ytterst trange kår hos dem. 2 av søsknene døde tidlig, og 7 emigrerte til Amerika. Broren Ole kom hjem igjen og overtok garden. Søstera Sigrid arbeidet som budeie på ulike steder all sin dag.

Da Gina var 2 år, ble hun helt døv som følge av skarlagensfeber. Hun gikk døveskole på Hamar i 7 år fra 1896 og ble konfirmert der, 17 år gammel i 1903. Det hun fikk av yrkesopplæring, var husstell. Etter skolen bodde hun i hjembygda. Søskenene i Amerika prøvde å få henne over dit, men myndighetene sa nei. I USA var folk med handikap uønsket. Det var neppe noe levebrød for mange voksne på Bakken, så Gina livnærte seg med tjeneste hos andre. I Brydalen arbeidet og bodde hun på Sletta hos familien Rusten, senere på Storrøsten. Den gode kontakten de hadde senere i livet, sier noe om at hun må ha følt seg ivaretatt. Bakken hadde seter på Søgardsvangan i Aumdalen og der ble hun godt kjent med naboene Per og Marit Hogstad og ungene deres på Søy-Fløttvangan. De hadde gard i Tyllaldalen og der hadde Gina også tjeneste i perioder. *«Marit var Ginas gode fe»*, har min mor Borghild skrevet bakpå et bilde av garden deres.

Gina var altså 35 år da hun ble introdusert for Embret Lunåshaug. Hun var litt tilbakeholden, kanskje litt understimulert, sa mor en gang. Hun var ikke så sterk språklig som Embret, men hun var snill og trofast, og mye mer humoristisk enn han. Hun så lett det komiske i situasjoner, kunne slå seg på fanget og le høyt. Det er tydelig at de likte hverandre. Embret skri-

ver det ikke direkte, men han grublet på om det kunne blir noe forhold. Trolig var han ikke i tvil om hva han ønsket, men heller om han var i stand til å ta ansvaret, og om de i det hele tatt hadde økonomi til å klare seg. «*Har tenkt og grublet meget. Har bedt og rådført meg med Gud. Fremtiden får vise hva det blir av dette*», skrev han i januar 1923. De fortsatte å møtes og i februar flyttet hun inn hos ham, offisielt skulle hun være i tjeneste. Foreldrene var nok innforstått med avtalen, og far i Lonåsen kom med seng og sengetøy til Gina. Snart var de et par, og de forlovet seg 15. april. Noe av det første de gjorde, var å ta toget til Os og besøke Ginass døve venner Ole og Marit Lettestrand. De var der en lang dag, og hyggelig var det. Det må ha vært stort for Embret, for der ble han kjent med likesinnede, kunne bruke tegnspråk og fikk venner for livet. Snart kom Ole og Marit på gjenvisitt til Tynset.

Ole Letestrand (1888-1944) fra Os ble døv da han var veldig liten, kanskje var han født døv. Han gikk på døveskole på Hamar og der ble han kjent med kona Marit Lillestuen (1892-1981) fra Lom. Hun ble døv i 7-8-årsalderen pga ørebetennelse. De hadde dattera Margot (f. 1922) og var brukere av Oles hjemgard. Det var en liten gard, men de var dyktige og de klarte seg. Barnebarnet Inger Johanne Brattås forteller at bestemor var svært god både i munnavlesning og i tegnspråk. Både Ole og Marit brukte tegnspråk, og flere i familien og til og med noen naboer lærte seg en del tegnspråk. Ole var en dyktig kar. Han ble spurt om å bli på døveskolen og hjelpe til som lærer. Men foreldrene sa nei, de ba ham om å komme hjem og overta garden. Slik ble det.

Bryllup og barn

Utover våren ordnet, malte og ominnredet Embret og Gina i leiligheten, og de gjorde seg kjent med hverandres nettverk. Gina hadde også nær og fjern familie og hjelpsomme venner som Embret snart ble godt kjent med. Far kom med hest og skysset dem til Lonåsen, der var det mange å presentere Gina for. Og snart måtte de forberede bryllup. Lørdag 21. juli skriver Embret i dagboka si:

Vår bryllupsdag. Været var for det meste overskyet og kaldt. I morges reiste vi med toget til Røros og tok inn på Bergstaden hotell som vi skulle holde vårt bryllup. Vi ble viet i Røros kirke kl ½ 2 av døveprest C. Svendsen. Det var meningen vi skulle vies av C. Bonnevie Svendsen, men han ble forhindret og sendte sin far isteden. Vi spiste bryllupsmiddag på hotellet for kr 4,50 for hver mann og vi var 21 mann. Bare Ginass mor var med til Røros. Vi kom tilbake til Tynset kl ½ 10 kvelden og ble mottatt av mine foreldre og Ginass far, så drakk vi kaffe oppe på våre værelser. Vi la oss kl 12 og var meget trett.

Dagen etter hadde de middagsselskap for Ginass bror og alle fire foreldrene. Så var det altså gjort, Gina var blitt «min hustru» som Embret stolt omtalte henne etterpå. I kirkeboka kan vi lese at Ginass forlover var Morten Rusten fra Brydalen. Han var odelsgutt på Sletta der Gina hadde hatt tjeneste. Embrets forlover var tidligere arbeidsgiver Morten Østby fra Tynset. Med dette forteller de om tillit som varte.

Først i november nevner Embret at det var noe mer på gang, og det gjør han med å fortelle at Randi Storrøsten kom og hjalp ham med å klippe barneklær. Midt i desember kom jordmor Karen Semingsen på

Gina og Embrets bryllup på Røros, sommeren 1923. 1. rekke f.v.: Karen Østby, Ragna Storrøsten, Ingeborg Østby. 2. rekke f.v.: Brudeparet Embret Lunåshaug og Gina Bakken, Eli Bakken. 3. rekke f.v.: Kirsti Lunåshaug, Asbjørg Rusten, ukjent, Randi Storrøsten. 4. rekke f.v.: døveprest Conrad Svendsen, Ole og Marit Letestrand, Magna Øien Aen. 5. rekke f.v.: Morten Rusten, Einar Lunåshaug, Ole Bakken, Ola Meyer Øien. 6. rekke f.v.: Magnus Lunaas, Ole Rusten, Ola Storrøsten. Embrets foreldre og Ginas far var ikke med til Røros. De ventet i leiligheten på Tynset med kaffe og kaker til alle gjestene.

døra, for hun hadde hørt at de ventet barn og ville orientere seg litt. Et par dager senere gikk Embret til Sandbakken og tinget barselpleierske. Jula ble svært kald. Julekvelden var det 45 kuldegrader og dagen etter var vannet frosset. Hele romjula var

det kaldt, og 29. desember skriver Embret:

Begivenhet i vårt liv i dag. Været var kaldt, og Gina var syk hele natten og vi fikk ikke sove. I morges kl snart 8 gikk jeg ut og ba fru Randi Storrøsten å komme opp til oss så snart som mulig. Da hun kom opp til oss, forstod hun hva som kunne skje og hun gikk straks ut og telefonerte til jordmoren. Kl 9 formiddag kom hun og om en stund senere kom barselpleiersken søster Othilie. Kl snart halv 1 middag ble barnet født, og det ble en datter. Far var her i dag, og han ringte opp i telefon til Brydalen og fortalte hva som hadde skjedd. Gina og barnet befinner seg vel. Det ble en lykkelig dag.

De hadde barselpleierske et par uker, og jordmor kom på tilsyn. Men de første ukene med baby ble tøffe. «Barnet skriker ustanselig og det ser uhyggelig ut», skriver han etter nyttår. 18. januar hadde Gina det fælt igjen, for vesla skrek så mye. Det var kaldt i huset og stakkars Gina frøs, gråt og skalv, og de måtte gjøre opp varme i ovnen. Men det roet seg, og hyggelige ting skjedde også.

Mange kom på barselvisitt, blant annet kom Berit og Tore Leet med «rømmegrøt for veslas skyld». På Evensmoen fikk de låne ei gyngevogge, i mars var det dåpsdag, og i mai kjøpte de barnevogn for 35 kroner.

Jenta fikk navnet Borghild. Nå skulle to døve foreldre ta vare på et lite barn og sørge for at hun fikk nødvendige stimuli og læring. Om de helt skjønnte at de hadde noen ekstra utfordringer, vet jeg ikke, for Embret nevner aldri det i dagboka. Men enten hadde noen snakket med dem, eller det var helt opplagt, for etter bryllupet holdt de et usedvanlig åpent hus. Gina og Borghild hadde lange ferier i Lonåsen og Brydalen de første somrene, og ganske

Den lille familien fotografert i stasjonsparken på Tynset. Embret, Borghild og Gina.

snart tok de med veslejentene omkring på besøk.

Hos Bjørnstad-Østby ble det jevnlig holdt noen ukers sykurs for unge jenter, og ofte var det ei jente fra en utkant som fikk bo hos Gina og Embret. Asbjørg Rusten fra Brydalen var den første, og etterpå kom veslesøster Kjersti fra Lonåsen. Det ga lyder og prat i et ellers stille hus!

Hjelpsomt nettverk

Det er nå framover vi får svar på om alle Embrets «besøkshjem» gjennom mange år hadde syntes det var slitsomt at han kom så ofte og ble så lenge, om de var litt lei av ham. Det er vanskelig å finne tegn til det. For nå når han var etablert med leilighet og familie, kom de på gjenvisitter i tur og orden, fra sentrum, Fåset, Lonåsen, Åen, Telneset og Brydalen. Alle fikk kaffe, noen spiste middag og noen trengte å overnatte. Noen kom ofte, og alle var like velkomne.

Ikke minst kom det ordentlige invitasjoner til dem. Kusina Magna på Aaen sendte sønnen Tore på 15 år med hest og slede og hentet dem alle tre til juleselskap. Og i Tyll-dalen var de gjester i mange dager hos Marit og Per på Sør-Fløtten. Der var det ordnet med bilskysst til dem.

Nå var det særlig en person som var til mye god støtte og hjelp. Fru Randi Stor-røsten som Embret omtaler henne, bodde i nabolaget. Hun var småbarnsmor sjøl, gift med brydølen Olaf og godt kjent med Gina. Det var Randi som fulgte Gina når hun skulle til lege, hun kom som nevnt og hjalp Embret med å klippe barneklær, og hun hjalp dem med vasking og matlaging når Gina var sjuk. Da døvepresten med familie hadde meldt sin ankomst, kom hun, ordnet i huset og smurte smørbrød. Hun lånte dem bestikk og servise som de manglet, til og med en lampeskjerm, og hun hjalp med å pynte i stua. Kanskje var Gina litt engstelig for å bo midt på byen, for i starten når Embret var borte over natta, fikk hun sove hos Randi. På Borghild sin dåpsdag var det Randi som gjorde i stand middagen. Hjelpsomheten var heldigvis gjensidig, for Gina hjalp også Randi en del, med vasking, klesvask og baking. Hun og Embret var barnevakt for Tuppen, Randis datter. Randi var nok en selvskreven gjest i bryllupet på Røros, og den sjølsagte å kontakte om hjelp når noe ekstra kom på. Så når Randi og familien skulle komme på besøk, ble det vasket, ryddet og dekket et ordentlig kaffebord.

Ny hverdag

Mange bidro, og mye lå til rette for at det skulle gå bra med den lille familien, og det gjorde det også på mange måter. Embret og Gina var ansvarlige og omsorgsfulle, men ressursene knappe. Etter at Embret startet

sitt eget skredderverksted, var det nokså vanlig at det var for få oppdrag. Det var dårlige tider, med arbeidsledighet og konkurser både på 1920- og 30-tallet, og det var mange skreddere på Tynset. Et notat som går igjen i dagboka er «*intet å sy i dag*». En gang syklet han til Fåset og Fådalen for «*å få fatt på penger til å betale skatt*», men det var lite å hente. Hvordan det gikk med skatten, forteller han ikke. Gina bidro det hun kunne. Hun tok vaskeoppdrag hos folk, og hun var mye på Evensmoen, en liten gard i nabolaget og hjalp til med gardsarbeid. Senere vasket hun på Samvirkelaget. Embret oppsummerer mange av årene på 1920-tallet som varierende, men nokså magre. 1928 var det verste. Han hadde aldri hatt så lite arbeid, forteller han i sammendraget.

Familien gikk mye på tur, her er de på vei til Aens seter i Gammeldalen. F.v. Embret, Gina og Borghild. Bildet er tatt med selvtutløser.

Slik som Embret, var Gina sterkt knyttet til foreldrene sine. Mor Eli var den som

oftest kom til dem og ble over tid. Hun stod nok litt fritt, for på Bakken hadde de dattera Sigrid og snart kom det svigerdatter. Gina og Borghild var mye i Brydalen og på setra om somrene, mens Embret sydde, hogde ved og drev slåttonn i Lonåsen. Han besøkte dem i helger. I 1924 var det langt ut i september og de var fremdeles ikke kommet hjem. Embret likte det ikke: «*Min hustru er ennå ikke kommet. Det er meg en sorg at hun er så lenge borte.*» Noen dager senere kom de endelig, til stor glede. Senere gjorde de bedre avtaler og frustrasjonene uteble. Borghild vokste til, og ifølge Embret var hun både pen og kjekk. Kanskje var han en litt uvanlig far i si tid, for han involverte seg i omsorgen hele tida. Han bygde lekestue og dokkevogn til Borghild. De to gikk tur, han dro henne på kjelke, tok henne med på besøk og fulgte henne til tannlegen. Da hun var tre år, laget han sykkelsete på styret og begynte å sykle med henne rundt omkring. Borghild ble tydelig fort vant til å bli overlevert og «lånt bort» til andre. Kanskje skjønte hun at hun måtte. Det hun ikke fikk fra foreldrene, hadde hun trolig intuisjon nok til å hente hos andre. Fra treårsalderen begynte hun å være alene hos gomme i Lonåsen i lengre perioder og det ble hennes andre hjem. For helt enkelt var det ikke for Gina og Embret å ha barn. I ett-årsalderen fikk Borghild engelsk syke, som skyldes mange på D-vitamin. Om det handlet om mangel på kunnskap eller ressursmangel, er ikke godt å vite. Men det førte til at hun ikke klarte å gå før hun var 19 måneder, og hun slet med litt svakt skjelett hele livet.

Verdier og prosjekter

Helt fra tenåringsdagene var Embret opp-tatt av verden rundt seg. Han fulgte med i aviser, snakket med folk og fikk med seg

viktige hendelser. Han beskrev verdenskrigens gru og lettelsen da den tok slutt. Han fulgte ivrig med på Roald Amundsens prosjekter, og forteller med beundring at det landet fly på Sandvolljordet i august 1919. Han var også opptatt av sin egen rolle i verden, for sjøl om han var døv og ofte avhengig av andres bistand, ville han også yte. Allerede i 1917, 21 år gammel, hadde han formulert sin leveregel: **Gjør alltid det beste du kan**. Noen unnasluntrere ville han ikke være, og det ble han heller ikke. Et engasjement han hadde i alle årene han skrev dagbok, var å samle inn penger til Gamlehjemmet for døve i Trondheim. Han laget løvsagarbeider, små kurver og skrin, pent mahognilakkert og sendte til basaren deres. Og han vervet masse folk til å bli medlem i foreningen som drev hjemmet. Hvert år syklet han rundt i hele bygda i 2-3 dager og samlet inn kontingenter. En stor og tidkrevende innsats! Han abonnerte på De døves blad, leste aviser når han fikk anledning, betalte halvårsavgifter på biblioteket og lånte mye bøker. Da han flyttet til Tynset sentrum, ble han godt kjent med skredder Morten Eriksen. De hadde god kontakt i flere år, men Eriksen fikk tuberkulose og døde bare 42 år gammel i 1923. «*Han etterlater seg kone og 5 ukonfirmerte barn*», har Embret notert. Det var alvorlig. Han og Gina holdt kontakten med enka Bertha. Når de hadde hatt gjester og ordentlig servering, gikk de til Bertha med kaker og smørbrød som var til overs.

Kontakt med døvemiljø

Da Embret flyttet hjem til Tynset etter endt skolegang, beholdt han kontakten med flere døve medelever. Han brevvekslet med Kristoffer Aardal fra Selje og John Almlisve fra Skogn. Kameraten Johan Einarsen fra Molde, delvis bosatt i Trond-

heim, fikk arbeid på Tynset og bodde her en periode fra 1915. Jeg gjetter at det var Embret som fikk ham dit, men det er uklart hva han jobbet med. De to treffes ofte og Johan må ha vært et lite talent. Han slipte barberblad, satte glass og ramme på bilder og reparerte symaskiner, grammofoner og klokker. I 1916 flyttet han til Trondheim, men i 1927 kom han tilbake, da sammen med den døve Adolf Hansen. Begge var arbeidssøkere og på tur sørover. De fikk litt jobb på Tynset og ble utover høsten før de dro tilbake til Trondheim.

Sommeren 1920 da Embret arbeidet hos Bjørnstad-Østby, kom det en dag beskjed om at en døv venn var kommet til Bjørnsmoen gjestgiveri og ville treffe ham. Det viste seg å være Anna Riksheim fra Sykkylven som hadde gått i klassen hans i Trondheim. Nå lurte hun på om hun kunne få jobbe hos ham og lære søm og tilskjæring. Embret klarte å ordne både praksisplass og privat innlosjering for henne. Hun ble i 4 måneder, Embret lærte henne opp og tok seg litt av henne på fritida.

Omsorgen for døve ble gradvis utbygd i Norge. Først kom skolene, etter hvert hjem for døve og prestedtjeneste. For Embret var det særlig prestene som betydde mye, for de reiste rundt i landet og besøkte de døve. Den første han nevner er pastor Olaf Thormodsæter som besøkte Tynset i 1915. Embret og Johan Einarsen fikk møte ham på Hektoens hotell. Det var gildt å få snakke med ham!

Thormodsæter var sjøl hørselshemmet og han virket også som husfar og lærer ved Hjemmet for døve på Nordstrand. Norges første døveprest var Conrad Svendsen (født 1862). Sønnen hans, Conrad Bonnevie Svendsen ble også døveprest og disse to hadde arbeid og bosted ved Hjemmet for døve på Nordstrand. De reiste en god del

rundt og var flere ganger på Tynset. Gjennom dem ble Embret kjent med flere døve. Det var Svendsen senior som kom oftest, og særlig etter at han fikk bil. Embret forteller om flere bilturer. En gang var de på langtur der de kjørte til Tolga og besøkte den døve Johanne Sandmæl (f. 1871), videre til Os og ekteparet Letestrand, og til slutt Torberg Bakken (f. 1849) i Tufsingdalen. Sistnevnte var skomaker, og på slutten av livet ble han også blind, forteller bygdebok for Os. Presten holdt alltid en liten andakt for dem han traff, ellers er ikke besøkene mer inngående beskrevet.

Allerede i 1916 dukker det opp ei dame som het frk Reiersen i dagboka. Embret presenterer henne ikke, men jeg oppdager etter hvert at hun ferierte på garden Lunsæter i Lonåsen mange uker hver eneste sommer. Hennes fulle navn var Kaspara Reiersen, født i 1869 i Skjervøy, og hun var lærerinne på Gløshaugen døveskole. Om det var på grunn av henne at foreldrene valgte Gløshaugen døveskole for Embret, eller om hun ble kjent på Lunsæter via Embret sin familie, vet vi ikke. Jeg forstår at hun var en vel ansett person, og hun kjente mye folk i Lonåsen og ellers i bygda. Hun sendte og mottok gaver fra mange. På Lunsæter ser det ut for at hun hadde sin egen husholdning, og ofte ba hun folk på besøk og servering. Et år forteller Embret at hun hadde vært en tur rundt store deler av Sør-Norge for å følge døve elever hjem på sommerferie. I feriene i Lonåsen hadde hun gjerne med seg en lærerkollega, og Embret nevner dem alle, frk Kahrs, frk Schou, frk Wexelsen og frk Thue og frk Marie Kindseth. Sistnevnte var Embret si lærerinne og høyt skattet. Hun døde i 1923 og hadde ikke etterkommere. På gravstøtten ved Lademoen kirke stod det *Reist av takknemlige elever*. Det hendte også at frk Reiersen

hadde med seg en döv elev på ferie. Hun var jo godt kjent på Lonåshaugen, og da Embrets veslesøster Kjersti var rundt 20 år, fikk hun jobb som assistent ved Gløshaugen noen måneder.

Embret fikk utvidet nettverket av døve etter at han ble kjent med Gina. Hun og de fleste andre fra Nord-Østerdal gikk døveskole på Hamar og der ble de kjente. Her må jeg ta med at 11. juli 1926 fikk Gina stort besøk av sin gamle lærerinne Petra Heiberg. Hun var kjent for sin banebrytende pedagogikk i undervisningen av døve, og for sitt store bidrag i å lære døvblinde Ragnhild Kåta å kommunisere. Det var en verdenssensasjon. Hun var en driftig dame som engasjerte seg i sosialt arbeid, kvinnesak og likestilling. Hun snakket alltid de svakeste døves sak, og var den som viste at riktig og tålmodig undervisning av de svakeste ga gode resultater. Frk Heiberg kom med toget fra Trondheim, holdt et foredrag på Tynset og besøkte Gina. Neste dag reiste hun med toget hjem til Hamar. Det må ha vært gildt for dem!

Eget hus

Våren 1927 hadde Embret fått tips om et hus som skulle selges på auksjon. Det het Sommerro og lå i Sjukehusbakken, bare noen meter unna sentrum. Gleden var stor da de fikk tilslaget, sjøl om huset var lite og heller dårlig. Det var nedslitt og dårlig isolert. Prisen var 4660 kroner. Om finansieringen skriver han ingenting, så det må ha ordnet seg med et lån. Borghild ble plassert i Lonåsen, og far og Einar kom og hjalp til med nødvendige reparasjoner. Embret bygde ny utedo og Johan Moan kom og monterte elektrisitet. Gina måtte rundvaske hele huset. Så flyttet de inn i juni, først alt skredderutstyret og Ginas blomster og krustøy med håndkjerre. Dagen

Embret, Borghild og Gina hjemme i huset i Sykehusbakken.

etter kom far og Einar med hest og vogn fra Lonåsen og de flyttet resten, inkludert 5 favner med ved. I første etasje var det et romslig kjøkken, stue og verksted, og på loftet var det to soverom. I løpet av de nærmeste årene snekret Embret mye av møblene, senger, bokskap, bord og lenestoler. Utpå høsten kom Einar og bygde på uthuset. Embret spikret sammen et grishus, den første villagrisen kom tidlig i september og i god tid før jul kom far og slaktet. Embrets moster Anne Myrvang kom og hjalp dem og ordnet med kjøtt og flesk.

Her fikk Borghild vokse opp, og det ble hjemmet deres i mange år. Tross en standard som var helt minimal, trivdes de i huset sitt. Nabolaget var godt, og hjelpsomme folk var det her også. Borghild ble godt vant til å være sammen med mange forskjellige. I 1928 var det unge Gunhild Hogstad fra Sø-Fløtten sin tur til å gå på sykkole og bo hos dem. Hun tok like gjerne Borghild med seg hjem på helgetur til Tyllaldalen. Vi får håpe de pratet mye og sang for henne! Da Embrets søskenbarn Gunnar Myrvang giftet seg i juni 1928, dro alle tre til kirka og så på vielsen. Så sendte de

Dette var hjemmet til familien Lunåshaug i flere tiår. Huset lå i Sykehusbakken. På bilder ser vi yngste barnebarn Anne.

Borghild med brudeparet til Lonåsen, der hun ble overlevert til gomme. Senere på kvelden syklet Embret oppover og deltok i feiringen.

Borghilds opplevelse

Mor Borghild snakket aldri ordentlig negativt om foreldrene sine. Hun var oppriktig glad i dem sjøl om hun syntes det var noen mangler. At faren røkte pipe med skråtobakk, var det ene hun mislikte sterkt. At han ikke alltid prioriterte sine knappe ressurser like godt, var den største innvendingen. Men at de var døve, var helt i orden for henne, og det var mange som kompenserte for det. Det vonde var at de var så fattige. Og det mest skamfulle var å bli sendt til naboene for å «låne» mat av ulikt slag, for det skjedde jevnlig. Nabolaget var solidarisk, så det ordnet seg sikkert. Men hjemme levde de fra hånd til munn i hele oppveksten hennes og det var det store traumet. Sjøl om mange andre på Tynset heller ikke hadde så mye å rutte med, var nok familien Lunåshaug av de mest utsatte. For Borghild betydde det mye å få være i Lonåsen hos gomme og bestefar

mye av somrene, for der manglet det ikke noe, verken mat, prat, trygghet eller mulighet for læring. Ute i samfunnet fanget Borghild opp ting som foreldrene ikke fikk med seg, f. eks. utsagn som «*slike folk skulle aldri hatt unger...*» Det opplevde hun som både uforståelig og urettferdig.

Det er litt usikkert når hun lærte å snakke, for det skjedde trolig sammen med andre. Men hun ble fort tolk når Embret hadde kunder. Han brukte gjerne blyant og papir i kommunikasjon med kundene, men det var nok fristende å be vesle Borghild komme og oversette og forklare litt. Hun sa at hun aldri trengte å lære seg tegnspråk, for foreldrene leste på munnen og hun lærte fort å forstå deres tillærte talemål. Men på skolen ble det strevsomt, og foreldrene forstod ikke det fullt ut. Det var tungt å lære å lese og skrive, og noe leksehjelp fikk hun aldri hjemme. Da de flyttet til Sommerro, og etter hvert som hun vokste til, fikk hun flere venner, og hun og bestevenninna i nabohuset Liv Johansen holdt sammen gjennom hele barne- og ungdomstida. Det aller beste med Liv var den rause og gode stemora hennes, Eldbjørg Johansen. Der i huset var det alltid mat og varme, og Eldbjørg hadde nok et blick på Borghild så lenge det trengtes. Ikke minst hadde de radio hos familien Johansen, og Borghild elsket å sitte stille ved radioen og bare høre og høre.

Hvordan gikk det etter 1929?

I 1929 er det ganske korte notater i dagboka. Embret hadde mye annet å holde på med og var sikkert litt lei. Han sluttet å skrive dagbok uten å forklare noe om det. Det aller siste notatet er fra 9. april og sier mye: «*Far kom med ved til meg.*» Sikkerhetsnettet var i alle fall på plass.

1920-åra var varierende og ganske

magre. 30- og 40- åra ikke ble særlig mye bedre. Men Borghild vokste opp og klarte seg etter forholdene bra. Etter middelskolen begynte hun i fotograflære, og i 1944 flyttet hun fra bygda. De neste årene var Embret og Gina alene, og det var stas når Borghild kom hjem på ferie eller bodde hjemme i korte perioder. Embret fortsatte å sy, men ofte det var lite arbeid. Folk flest hadde det trangt, og skreddersøm var ikke det første de brukte penger på. På 1950-tallet ble konfeksjonsindustrien en stadig større konkurrent. Og Embret ble mer perfektjonistisk og litt sen med alderen, så det gikk ikke så fort med sømmen de siste årene. På slutten av 40-tallet begynte Gina å få symptomer på psykisk sykdom. Det begynte med at hun utviklet paranoide ideer. Å være døv er sjølsagt en risikofaktor for paranoia, og det ble strevsomme år for Embret. Men han holdt det gående og passet på Gina i mange år. Med tida ble hun tiltakende urolig og vanskelig, og i 1955 ble hun lagt inn på Sanderud sykehus med en blandingstilstand av paranoid psykose og demens. Hun kom aldri hjem igjen, og ble der til hun døde i 1961. Allerede i 1951 hadde Borghild flyttet hjem igjen til Tynset, hun hadde giftet seg med Rolf og startet egen fotoforretning. De første par årene bodde Borghild og Rolf hos Embret og Gina. Det var trangt, og året etter ble Tore født, så det var en utfordring for Gina, men en god avlastning for Embret. Rolf var ikke fin på det, han var fra gard og vant til å sikre vinteren, så han grov opp renner i hagen og satte poteter, og han plantet bærbusker. Inntekter ble det også ganske fort, og nå var det i alle fall ordentlig mat på bordet. I alle årene etter at Gina ble innlagt, spiste Embret middag hos Borghild hver eneste dag. Han opplevde å få fire barnebarn som han hadde nær kontakt med, og

*Embret var stolt av de fire barnebarna sine.
F.v.: Bjørg, Anne, Åsmund og Tore.*

han hadde noen gode og trygge år fra 50-tallet og framover.

Da veslesøster Kjersti var barn, er det bare så vidt Embret nevner henne i dagboka. Men da hun vokste til, fikk de god kontakt. Som ungdom var hun ofte hos Embret og lånte symaskin, og hun sydde kjoler både til Gina og Borghild. Hun ble gift med Jørgen Gjelten i Kroken nord for Lonåsen, og først på 50-tallet flyttet hun og familien ned til Tynset sentrum. Da ble hun enda mer en av Embrets nære og trofaste familiemedlemmer. Hun var en av de få i familien som lærte seg en del tegnspråk.

Embret sydde så lenge han var frisk og tjente så han klarte seg noenlunde, men ikke mer enn så vidt. En gang sydde han

en herrebunad som han aldri fikk betaling for. Han hadde ikke noe å stille opp med for å kreve inn penger, så det var bittert. Om det var lite å sy, klarte han å fylle tida. Han leste mye, og han syklet lange turer i distriktet og besøkte døve venner. Han syklet helt til Trondheim, for i alle år hadde han holdt kontakten med døvemiljøet der. Omkring 1963 bestemte han seg for å flytte til Holmengarden i sentrum som Borghild og Rolf hadde kjøpt. Etter et års tid der fikk han et stort hjerneslag og ble liggende som pleiepasient hjemme hos oss et par år. Borghild stelte ham. Den siste tida hadde han sykehjemsplass på Nytrøa. Borghild satt hos ham da han døde 3. februar 1968.

Avslutning

Embret sammen med barnebarn og artikkelforfatter Bjørg.

Sjøl husker jeg morfar som veldig snill og litt alvorlig. Når vi tullet og bråkete, forstod han det ikke alltid, men ristet på hodet. Så fort vi barnebarna vokste til, stakk vi gjerne bort til ham på besøk. Da satt han enten med noe søm eller over ei bok. Vi fikk full oppmerksomhet, og han dekket gjerne på

kjøkkenbordet og serverte hvetebrød med sukker og mjølk fra jordkjelleren. Når jeg spurte om han ville sykle meg hjem, gjorde han alltid det. Foreldrene mine var glad i å dra ut på tur, og så lenge morfar var frisk, var det en selvfølge at han skulle være med. Da koste han seg veldig.

Når jeg tenker etter i dag, må han ha hatt en sterk identitet som døv. Kontakten med andre døve og med prester og lærere som arbeidet med døve, betydde mye. Og han var seg bevisst hva som gikk an og hva han måtte være foruten. Gjennom hele dagboka er det en undertone av sorg og ensomhet, men også av utholdenhet og takknemlighet. Han forteller ofte hva andre drev med og deltok i, og da avslutter han med kommentaren «Jeg er ikke med». Det å være døv er å leve med mange begrensinger. Morfar levde det meste av livet i økonomisk trange tider, men det er aldri noe tegn til at han ville gi opp.

Heldigvis hadde både Gina og Embret foreldre som forstod alvorret, problematikken og mulighetene hos det døve barnet sitt. De godtok at barnet måtte sendes langt av gårde for å gå på skole og få redskaper til å klare seg, altså få et verdig liv. Uten språk og evne til å meddele seg er det umulig å organisere tanker, sortere følelser, utrykke behov og sette grenser. Hos hørende går det automatisk å tilegne seg språk, men slik er det ikke for døve. Takket være dyktige og omsorgsfulle lærere ved døveskolene for 100 år sia fikk også de døve mulighet for å leve sjølstendige liv. Og tilbake i hjembygda forstod både familie og sambygdinger betydningen av livslang støtte og oppfølging. Jeg tror derfor at livet til Embret og Gina ble så godt som det det var mulig i den tida de levde.

Referanser

- Embret Lunåshaugs dagbøker 1915-29
- Private dokumenter som tidfester begivenheter
- Muntlige overleveringer i egen familie/slekt
- Thorbjørn Johan Sander, redaktør: Korrespondanse vedr. generell, norsk døvehistorie

Litteratur

- Bygdebøker for Tynset (1972-73), Tyllidalen og Brydalen (1997), Tolga (1966) og Os (1999)
- Tore Aaen: Tynset. En bygdehistorie. 1925
- Per-Øyvind Sandberg: Historien om De Døves Vel. 2007
- Inger Marie Lid: Diakoni og velferdsstat. 2018